

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-80>

УДК 336.226.1

ПОВЕДІНКОВІ ЧИННИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПАРАДИГМИ ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

BEHAVIORAL FACTORS IN THE IMPLEMENTATION OF THE DIRECT TAXATION PARADIGM UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Сідельникова Лариса Петрівнадоктор економічних наук, професор,
Херсонський національний технічний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7182-2923>**Sidelnykova Larysa**

Kherson National Technical University

Досліджено фіскальну ефективність прямих податків і визначено вплив поведінкових чинників на реалізацію парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. Структуровано систему прямого оподаткування в Україні. Визначено її недоліки, які значною мірою проявилися під час повномасштабного вторгнення російської федерації. За допомогою основних теорій поведінкових фінансів окреслено чинники, які вплинули на прийняття фінансових рішень в цілому і виконання бюджетів всіх рівнів зокрема. Досліджено динаміку бюджетних ресурсів держави, сформованих за рахунок прямих податків. Проаналізовано трансформації фіскальних ефектів прямого оподаткування у 2022 році. Розглянуто податкові новації, запроваджені в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що в умовах невизначеності та поглиблення безпекових ризиків вагомим (а іноді і – вирішального) значення набувають саме поведінкові чинники сплати прямих податків.

Ключові слова: бюджет, податкові надходження, прямі податки, прибуткове оподаткування, майнове оподаткування, поведінкові чинники.

The fiscal efficiency of direct taxes is studied and the influence of behavioral factors on the implementation of the direct taxation paradigm in the conditions of martial law is determined. The system of direct taxation in Ukraine is structured. It is determined that the Ukrainian system of direct taxation in its composition and structure is similar to similar systems of developed European countries. At the same time, unlike the EU countries, the system of direct taxation in Ukraine is not an effective tool for increasing the state's competitiveness, doesn't generate an increase in the economic activity of business entities. It is mainly fiscal in nature, however, its regulatory function is not fully manifested. To a large extent, these shortcomings were manifested during the full-scale invasion of the Russian Federation, because the Ministry of Finance of Ukraine and the State Tax Service of Ukraine did not have a clear plan of action regarding the adaptation of the Ukrainian tax system in general and the mechanism of direct taxation in particular to the realities of martial law. In addition, a significant number of decisions made by direct tax payers, which ultimately affected the amount of income and property taxation, were made impulsively, in a state of stress, depression, panic disorders, under the influence of cognitive biases, illusions and emotions. With the help of the main theories of behavioral finance, the factors that influenced financial decision-making in general and the implementation of budgets at all levels in particular are outlined. The dynamics of the state's budgetary resources, formed at the expense of the direct taxation system, are studied. The transformations of the fiscal effects of direct taxation in 2022 are analyzed. Tax innovations introduced under martial law are considered. It is proved that the forced external and internal migration of the population, curtailment of its business activity and entrepreneurial initiative, and the growth of unemployment negatively affected the fiscal effects of the taxation system. It is substantiated that in the conditions of uncertainty and deepening of security risks, the behavioral factors of paying direct taxes acquire significant (and sometimes – decisive) importance.

Keywords: budget, tax revenues, direct taxes, income taxation, property taxation, behavioral factors.

Постановка проблеми. Генерування трансформаційних процесів розбудови системи прямого оподаткування є важливим елементом реалізації фіскальної політики України та інтеграції національної економіки до системи європейських і світових господарських зв'язків. Вітчизняна система прямого оподаткування за своїм складом та структурою подібна до аналогічних систем розвинутих країн Європи. Механізми справляння прямих податків розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Разом з тим, на відміну від країн ЄС, система прямого оподаткування в Україні не є ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не генерує зростання економічної активності суб'єктів господарювання. Вона має переважно фіскальний характер, натомість, її регулююча функція не проявлена повною мірою. Значною мірою ці недоліки проявилися під час повномасштабного вторгнення російської федерації, адже Міністерство фінансів України та Державна податкова служба України не мали чіткого плану дій щодо адаптації вітчизняної податкової системи в цілому та механізму прямого оподаткування зокрема до реалій воєнного стану. Крім того, значна кількість рішень, ухвалених платниками прямих податків, які у підсумку вплинули на обсяги прибуткового та майнового оподаткування, приймалися імпульсивно, у стані стресу, депресії, панічних розладів, під впливом когнітивних упереджень, ілюзій та емоцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням функціонування вітчизняної системи прямого оподаткування, її становленню й розвитку присвятили свої наукові праці такі видатні українські вчені як: В. Андрущенко, З. Варналій, Ю. Іванов, А. Крисоватий, І. Луніна, В. Мельник, В. Опарін, В. Синчак, А. Соколовська, І. Чуй, К. Швабій та інші. Практичним результатом наукового доробку цих вчених стало удосконалення конкретних механізмів прямого оподаткування, спрямованих на забезпечення, з одного боку, достатнього обсягу бюджетних ресурсів; з іншого – ефективного регулюючого впливу на національну економіку і соціальний розвиток.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, стрімке генерування військово-політичних та соціально-економічних викликів на новому етапі восьмирічної війни росії проти України поси-

лило ризиковість вітчизняного фіскального простору, у тому числі і внаслідок низької прогнозованості розвитку подій та непередбачуваності спектру реакцій на них платників податків, що потребує додаткових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження фіскальної ефективності прямих податків та визначення впливу поведінкових чинників на реалізацію парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція розбудови фіскального простору України відводить системі прямого оподаткування визначальну позицію серед загальної сукупності податків і зборів. Орієнтація на застосування прямих податків як ключової компоненти податкової системи є домінуючою тенденцією віддзеркалення сучасних фіскальних пріоритетів як у розвинутих країнах світу, так і у вітчизняних реаліях.

Концептуально фінансова теорія поділяє прямі податки на дві групи: особисті (прибуткове оподаткування) та реальні (майнове оподаткування). Різниця між ними полягає у співвідношенні платника і об'єкта оподаткування. При особистому оподаткуванні первинним є платник (і податки встановлені персонально для нього), а вторинним – об'єкт обкладання. При реальному оподаткуванні передбачено оподаткування майна за зовнішніми ознаками, тобто первинним є об'єкт обкладання, а вторинним – платник.

У практичній площині Податковий кодекс України представляє систему прямого оподаткування податком на прибуток підприємств (далі – ППП); податком на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО); єдиним податком; податком на майно, який складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, плати за землю (рис. 1).

Не можна не погодитися з Т. Городецькою та Ю. Андрієнко, які зазначають, що через пряме оподаткування держава може впливати на ділову активність суб'єктів господарювання, інвестиційну привабливість, сукупне споживання і накопичення капіталу [2, с. 399]. Разом з тим, повномасштабне вторгнення російської федерації на територію незалежної України внесло корективи в об'єктивні економічні процеси, виводячи на головні позиції поведінкові чинники прийняття фінансових рішень.

Науковці виділяють два напрями дослідження поведінкової моделі фінансових

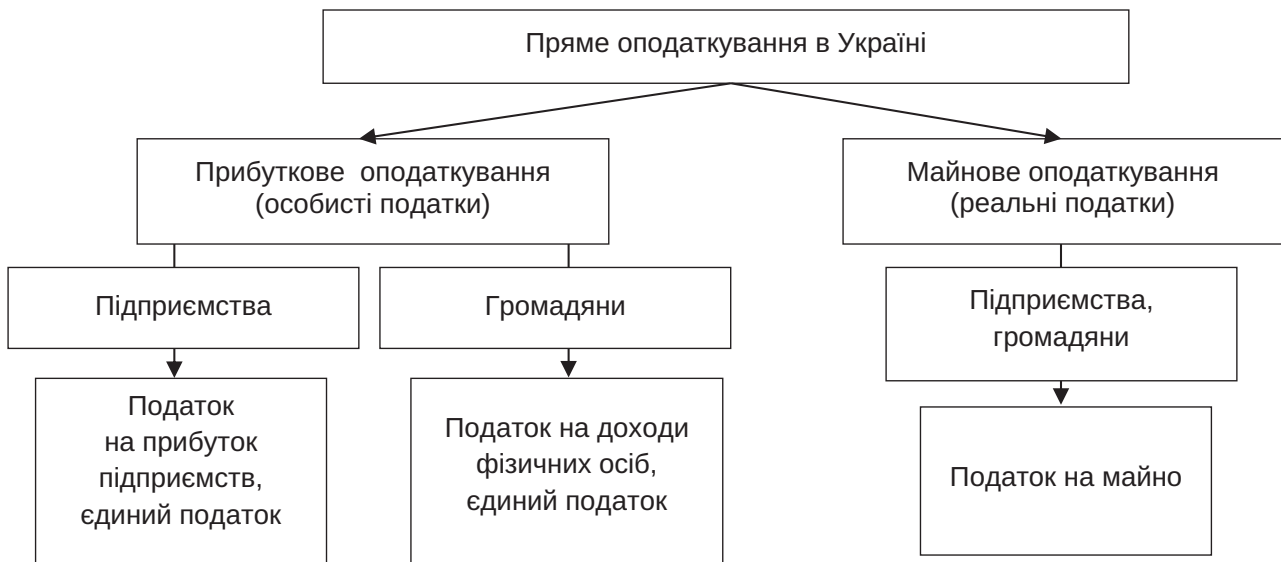

Рис. 1. Структура системи прямого оподаткування в Україні

Джерело: складено автором за даними [1]

рішень, які базуються на основних теоріях поведінкових фінансів:

- теорія когнітивної упередженості (помилки) – трактує ірраціональну поведінку індивідів при виборі помилкових суджень і шукає системність в моделі поведінки, яка може свідчити про помилки;

- теорія перспектив – характеризує відношення людини до ризику в умовах, пов'язаних із ризиком і невизначеністю.

Саме дослідження цих теорій дало змогу окреслити перелік чинників поведінки, які впливають на прийняття фінансових рішень. Часом когнітивні упередження призводять до викривлення сприйняття та ірраціональності мислення. Вони містять евристики, емоції, фреймінг та вплив ринку або соціальних факторів.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію незалежної України, бомбардування цивільної та критичної інфраструктури, ракетні удари по населеним пунктам, активні бойові дії та тимчасова окупація частини території країни викликали панічні настрої у суспільстві, пов'язані з підвищеними безпековими ризиками та прямою загрозою життю і здоров'ю населення, наслідками яких стали масова внутрішня та зовнішня міграція, повне згорання або скорочення бізнесу, припинення діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

За інформацією Міністерства фінансів України про виконання державного бюджету за 2022 рік, на тлі широкомасштабного

вторгнення російських військ на територію нашої країни визначено такі основні чинники впливу на рівень виконання дохідної частини бюджету:

- суттєве падіння економіки та ділової активності платників податків;

- масштабна міграція населення – як внутрішня, так і за межі України;

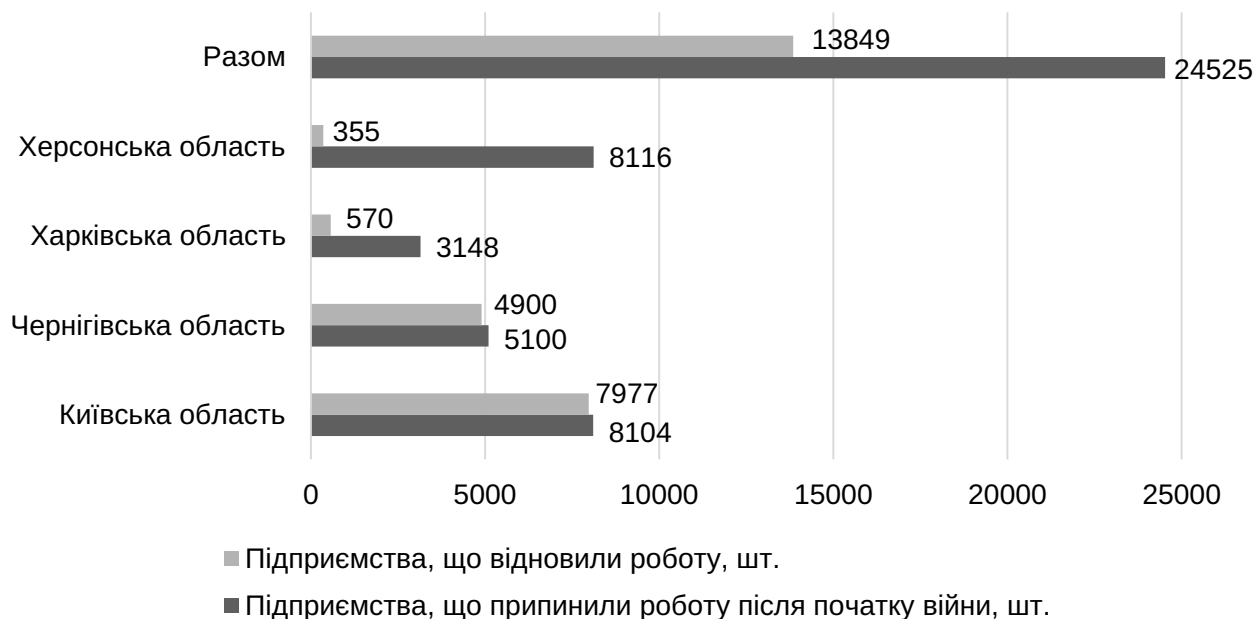
- надання права фізичним особам-підприємцям і юридичним особам перейти на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності зі сплатою єдиного податку за ставкою 2% (замість сплати ПДФО, ППП та ПДВ) [3].

Основною причиною стрімкого падіння темпів економічного зростання стало повномасштабне вторгнення російської федерації та інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні з 24 лютого 2022 року, внаслідок чого велика кількість підприємств, установ і соціальних закладів були пошкоджені або повністю зруйновані, отже, припинили роботу та не відновили її; інші – призупинили виробничу і господарську діяльність.

За даними журналу Forbes Ukraine, майже половина працюючих підприємств не повернулася на деокуповані території (рис. 2).

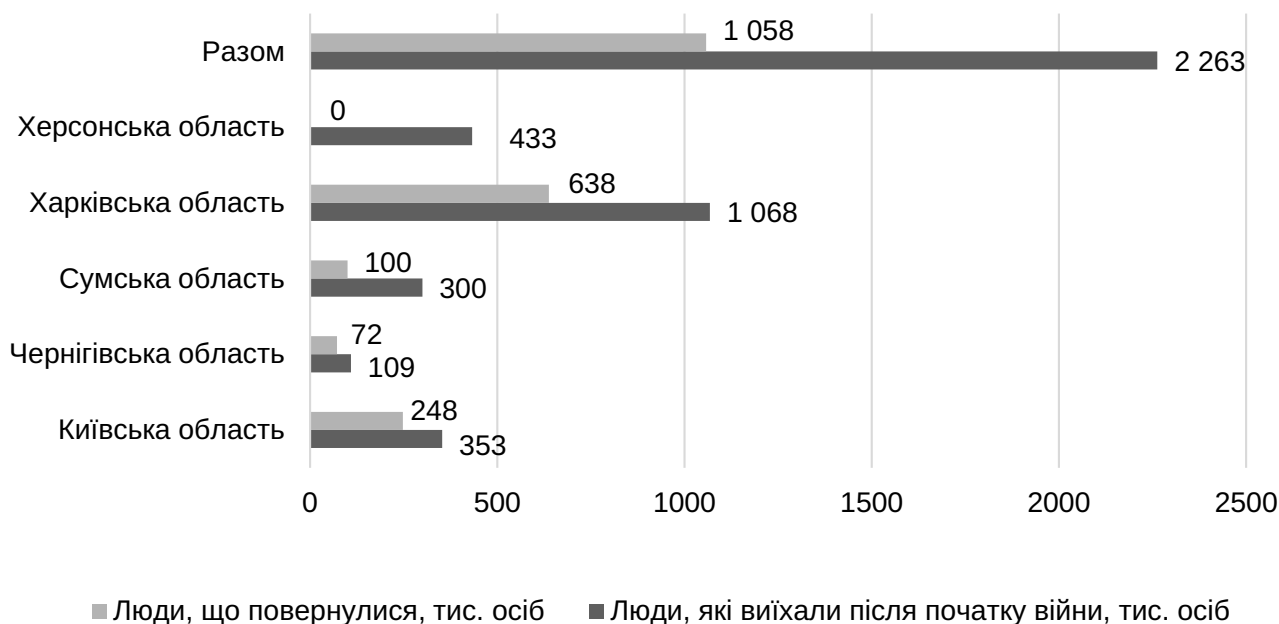
З початком вторгнення країни-агресора вагомим чинником виконання податковою системою функції формування бюджетних ресурсів держави стало зменшення кількості працездатних осіб і збільшення міграції (рис. 3).

На сьогодні вирішення цієї проблеми неможливе, адже ймовірні ризики, які напряму

Рис. 2. Відновлення бізнесу на деокупованих територіях станом на 03.04.2023 року

Джерело: складено автором за даними [4]

Рис. 3. Кількість людей, що повернулися на деокуповані території станом на 03.04.2023 року (інформація щодо кількості осіб, які повернулися на територію Херсонської області, – відсутня)

Джерело: складено автором за даними [4]

пов'язані з безпекою життя і здоров'я людей, можуть безпосередньо впливати на рішення мігрантів щодо повернення та сповільнювати їх. Російські окупаційні війська продовжують обстрілювати українську територію ракетами, керованими авіабомбами, дронами тощо, що чинить негативний тиск на настрої громадян, бізнесу і логістику.

З метою підтримки фінансового і економічного секторів держави, Президент та уряд закликають українців, які мають можливість працювати, повертатися до роботи та відновлювати виробництво. Звісно, для скорішого повернення людей з-за кордону і відновлення трудової діяльності повинні скластися умови, які б стимулювали їх до цього рішення.

За результатами опитування газети «Голос України», соціальними та економічними стимулами вимушених мігрантів до повернення в Україну є: достойно оплачувана робота в Україні (28,3%); вищий рівень життя в Україні (20,7%); відновлення інфраструктури у місті проживання (17,7%); фінансова допомога з боку України (9,4%); відновлення особистого житла (7,0%) [5].

Вимушена зовнішня і внутрішня міграція населення, згорання його ділової активності та підприємницької ініціативи, зростання безробіття негативно вплинули на фінансові ефекти системи оподаткування у 2022 році. Скорочення обсягів податкових надходжень Зведеного бюджету України склало 110,6 млрд. грн., або 7,61% порівняно з попереднім роком. Значних деформацій зазнала і структура податкової компоненти бюджетних ресурсів держави. Так, значно зросла питома вага податку на доходи фізичних осіб – до 28,81%. Її розрив з ПДВ (найбільш вагомих податковим джерелом формування ресурсів бюджету) склав у 2022 році всього 5,96 в.п. проти 14,81 в.п. у 2021 році. Частка податку на прибуток підприємств скоротилася на 1,55 в.п. Натомість, частки податку на майно та єдиного податку у податкових надходженнях зведеного бюджету майже не змінилися.

В таблиці 1 наведена динаміка бюджетних ресурсів держави, сформованих у 2019–2022 роках за рахунок системи прямого оподаткування.

За даними таблиці 1 можна зробити такі висновки.

Податок на доходи фізичних осіб демонструє сталу тенденцію до збільшення обсягів, мобілізованих до бюджетів всіх рівнів, протягом всього досліджуваного періоду. У 2022 році спостерігаємо зростання цього податку на 20,50% порівняно з попереднім роком, що є наслідком суттєвого збільшення грошових виплат військовим – на 92,4 млрд. грн. порівняно з попереднім роком. Відповідно в структурі податку значна зросла частка ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями і особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами, – до 28,93%, хоча у 2020–2021 роках вона становила лише 6,72% і 6,08% мобілізованого податку відповідно.

Натомість, обсяги ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати, скоротилися у 2022 році на 20,8 млрд. грн., а його частка у загальному обсязі мобілізованого податку, яка в попередні роки перевищувала 80%, зменшилася до 63,67%. Значні втрати бюджетних коштів є наслідком звуження бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб через вимушену міграцію великої кількості працездатного населення. За даними Міністерства економіки України, на території, де тривають бойові дії, було зайнято 10 млн. працівників, з них щонайменше 5 млн. людей втратили роботу.

Таблиця 1

Динаміка прямих податків у Зведеному бюджеті України у 2019–2022 роках

Показники	Відхилення, 2019/2018		Відхилення, 2020/2019		Відхилення, 2021/2020		Відхилення, 2022/2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
ПДФО	+41856,2	+19,82	+18144,5	+7,17	+49998,9	+18,44	+65838,1	+20,50
ППП	+11134,5	+10,49	+1155,0	+0,98	+45372,6	+38,30	-33282,7	-20,31
Податок на майно	+6721,9	+21,49	-560,5	-1,48	+5809,3	+15,52	-6452,0	-14,92
Єдиний податок	+5706,0	+19,30	+2760,8	+7,83	+8251,3	+21,70	+943,7	+2,04
...	...	...	...	...	...	...	...	...
Всього податкових надходжень зведеного бюджету	+83973,3	8,51	+66365,4	+6,2	+317116,8	27,90	-110579,0	-7,61

Джерело: складено автором за даними [6]

Надходження податку на прибуток підприємств у 2022 році знизилися через згортання бізнесу на територіях ведення бойових дій і тимчасово окупованих територіях (де до того ж набули поширення факти розкрадання майна і грошових коштів суб'єктів господарювання російськими військовими та місцевими колаборантами), а також загального скорочення ділової активності платників податків, у тому числі через негативні очікування іноземних партнерів в умовах невизначеності. Так, податок на прибуток приватних підприємств скоротився на 30,1 млрд. грн.; іноземних юридичних осіб – на 6,4 млрд. грн.; підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, – на 3,3 млрд. грн. В цілому, скорочення надходжень податку на прибуток підприємств порівняно з попереднім роком становило 20,31%.

На 14,92% у 2022 році зменшилися обсяги мобілізованого до місцевих бюджетів податку на майно. Ситуація у розрізі його складових є такою:

1. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, юридичні особи сплатили приблизно на рівні попереднього року, натомість, фізичні особи значно зменшили обсяги сплаченого податку: на житлову нерухомість – на 0,4 млрд. грн.; на нежитлову нерухомість – на 0,3 млрд. грн.

Зазначене скорочення відбулося через зміни до податкового законодавства, згідно з якими у 2022 році фізичні та юридичні особи не сплачували податок за об'єкти житлової нерухомості, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії; або на територіях, тимчасово окупованих збройними російськими формуваннями; або які стали непридатними для проживання у зв'язку з військовою агресією РФ проти України. Крім того, тимчасово, на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, в якому припинено або скасовано воєнний стан, фізичні та юридичні особи не сплачують податок за об'єкти нежитлової нерухомості, що розташовані на таких територіях [1].

2. На 0,1 млрд. грн. скоротилися обсяги транспортного податку.

3. Відбулося зменшення надходжень за всіма складовими плати за землю, яке сумарно склало 5,7 млрд. грн. Таке скорочення коштів, мобілізованих від оподаткування земельних ресурсів, стало, насамперед, наслідком запровадження законодавчої норми щодо звільнення від плати за землю з березня 2022 року по 31 грудня року, наступ-

ного за роком, в якому припинено або скасовано воєнний стан, платників на небезпечних територіях. Йдеться про земельні ділянки (земельні частки/паї), що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії; або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації, а також земельні ділянки (земельні частки/паї), які визначені обласними військово-цивільними адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди. Крім того, за 2022 та 2023 податкові (звітні) роки не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання за земельні ділянки, що розташовані на таких територіях [7].

Попри негативні очікування, надходження єдиного податку до місцевих бюджетів України зросли на 2,04%, що стало результатом змін у 2022 році механізму його нарахування і сплати, а саме:

– фізичні особи-підприємці – платники єдиного податку першої та другої групи отримали право не сплачувати єдиний податок;

– створено нову, спеціальну третю групу платників єдиного податку. Платниками цієї групи стали фізичні особи-підприємці та юридичні особи з граничним обсягом річного доходу до 10 млрд. грн. (замість звичайних 1167 розмірів мінімальної заробітної плати (або 7,6 млн. грн. – на початок 2022 року)), крім суб'єктів господарювання, що займаються забороненими для цієї групи видами діяльності. Відсоткова ставка – 2% доходу (замість звичайних 3% зі сплатою ПДВ і 5% без сплати ПДВ) [7]. З квітня переходить на цю систему дозволили й компаніям з понад 10 млрд. грн. річного доходу, за винятком тих, хто працює у галузях азартних ігор, обміну валюти, виробництва й торгівлі підакцизними товарами, видобутку, виробництва й реалізації дорогоцінних металів і каміння, діяльності з управління підприємствами, надання послуг пошти та зв'язку. У середині квітня Верховна Рада України дозволила перехід на 2-відсоткову систему спрощеного оподаткування особам, які організують азартні ігри, виробляють та продають ювелірну продукцію, займаються фінансовою діяльністю.

Таким чином, податкові новації 2022 року щодо переходу суб'єктів господарювання на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності і, відповідно, сплату єдиного податку, з одного боку, негативно вплинули на мобілізовані обсяги надходжень податку на

прибуток підприємств та податку на додану вартість, що, переважно, відобразилося на формуванні доходів державного бюджету; з іншого – підвищили рівень сплати єдиного податку, що є позитивним аспектом фіскальних трансформацій локального рівня.

В розрізі регіонів рівень сплати єдиного податку суттєво відрізняється: від 20,3% приросту в Львівській області до значного зниження таких надходжень у Запорізькій, Донецькій, Херсонській, Луганській, Сумській, Харківській, Миколаївській, Чернігівській областях – тобто, саме там, де велися (ведуться) бойові дії, внаслідок чого малий та середній бізнеси були релоковані або ж взагалі припинені. Натомість, в регіонах підвищеної концентрації внутрішньо переміщених осіб та відповідної передислокації підприємницької діяльності, приріст надходжень єдиного податку значно перевищує показники минулого року.

Отже, на формування та реалізацію фіскальної політики в умовах воєнного стану та рівень наповнення бюджетів всіх рівнів у 2022 році, крім військово-політичних та економічних факторів, значно вплинули панічні настрої в суспільстві, намагання захистити себе та своїх рідних, пошуки безпечного місця перебування та інші поведінкові чинники.

Висновки із цього дослідження і далі перспективи в цьому напрямку. Після перемоги України над країною-агресором ключовими чинниками заохочення українців до повернення з-за кордону стануть такі:

- співпраця з країнами ЄС відносно допомоги у поверненні біженців після війни задля зміцнення економіки України, збільшення надходжень до бюджету і, як наслідок, зменшення грошової європейської допомоги;
- швидка повоєнна відбудова (відновлення житлових будинків, шкіл, лікарень, об'єктів промисловості та критичної інфраструктури тощо);
- допомога людям з постраждалих регіонів (наприклад, грошові виплати, забезпечення житлом чи субсидювання його оренди);

– допомога від державних структур (Державної служби зайнятості) чи приватних організацій у пошуку роботи або курсів перекваліфікації [5].

Таким чином, повернення людей та розширення бізнесу в Україні, а також відновлення національної економіки, промислових можливостей та виробництва сприятиме збільшенню фіскального значення податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку та податку на майно у бюджетних ресурсах держави. Податкова політика у сфері прямого оподаткування у повоєнний період має бути направлена на максимальну підтримку малозабезпечених верств населення, збереження і розвиток малого бізнесу, стимулювання інноваційної діяльності тощо і при цьому забезпечувати сталі надходження податків до бюджетів всіх рівнів.

В сучасних умовах набуває додаткової актуальності теза Т. Чижової, яка підкреслює, що закономірне підвищення ролі прямих податків може бути забезпечене тільки внаслідок загальної зміни економічної ситуації в країні: економічного зростання, підвищення рівня доходів юридичних і фізичних осіб, тобто внаслідок створення сприятливого фінансового середовища для розвитку ринкових відносин [8, с. 906]. Разом з тим, в умовах невизначеності та поглиблення безпекових ризиків вагомим (а іноді і – вирішальним) значення набувають саме поведінкові чинники сплати прямих податків.

Підводячи підсумки, зазначимо, що реформування системи прямого оподаткування у повоєнний період має базуватися на науково обґрунтованій та збалансованій системі належних заходів, яка відповідає передовій світовій практиці відновлення економічного стану держави після війни та враховує сучасні та майбутні аспекти справляння податків у державі. Тільки в цьому випадку можна гарантувати сталий і успішний економічний розвиток країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 02.08.2023).
2. Городецька Т. Е., Андрієнко Ю. С. Сучасні форми прямого оподаткування. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 30. С. 397401.
3. Міністерство фінансів України : Інформація про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення: 04.08.2023).
4. Крицька І. Скільки людей та бізнесу повернулися на деокуповані території. Інфографіка за областями. *Forbes Ukraine*. 2023. URL: <https://forbes.ua/news/skilki-lyudey-ta-biznesu-povernulisya-na-deokupovani-teritorii-infografika-po-oblastyakh-04042023-12817> (дата звернення: 04.08.2023).

5. ЦЕС: Як повернути додому вимушених мігрантів з України? *Голос України*. 2023. URL: <http://www.golos.com.ua/article/368771> (дата звернення: 04.08.2023).

6. Звітність про виконання Зведеного бюджету України. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 04.08.2023).

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 04.08.2023).

8. Чижова Т. В. Сучасні реалії прямого оподаткування в Україні та перспективи розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. С. 904907.

REFERENCES:

1. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. # 2456-VI [Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 02.12.2010 r. # 2456-VI] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed August 02, 2023).

2. Horodetska T. E., Andriienko Yu. S. (2019) Suchasni formy priamoho opodatkuvannia [Modern forms of direct taxation]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, vol. 30, pp. 397–401.

3. Ministerstvo finansiv Ukrainy : Informatsiia pro vykonannia Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy za 2022 rik [Ministry of Finance of Ukraine: Information on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2022]. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (accessed August 04, 2023).

4. Krytska I. (2023) Skilky liudei ta biznesu povernulysia na deokupovani terytorii. Infografika za oblastiamy [How many people and businesses have returned to the de-occupied territories. Infographics by region]. *Forbes Ukraine*. URL: <https://forbes.ua/news/skilki-lyudey-ta-biznesu-povernulysya-na-deokupovani-teritorii-infografika-po-oblastyakh-04042023-12817> (accessed August 04, 2023).

5. TsES: Yak povernuty dodomu vymushenykh mihrantiv z Ukrainy [CES: How to bring home forced migrants from Ukraine?] (2023) *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/368771> (accessed August 04, 2023).

6. Zvitnist pro vykonannia Zvedenoho biudzhetu Ukrainy [Reporting on the implementation of the Consolidated Budget of Ukraine]. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua> (accessed August 04, 2023).

7. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 r. № 2120-IX [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the effect of norms during the period of martial law: Law of Ukraine dated]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (accessed August 04, 2023).

8. Chyzhova T. V. (2017) Suchasni realii priamoho opodatkuvannia v Ukraini ta perspektyvy rozvytku [Modern realities of direct taxation in Ukraine and prospects for development]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, vol. 20, pp. 904–907.